

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY-NC-ND

УДК 355.23:37.035(474.3)»19/20»
DOI 10.69550/3041-1467.9.357798

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100; старший науковий співробітник відділу новітньої історії, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна, індекс 79026 (halivm@yahoo.com)

ORCID: 0000-0001-7068-3124

ResearcherID: F-3855-2018

Scopus ID: 57212151942

Роман БОЙЧИН

аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (bujchyn@ukr.net)

ORCID: 0009-0003-2791-5665

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100; Senior Researcher, Department of Contemporary History, Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies, NAS of Ukraine, 4 Kozelnytska Street, Lviv, Ukraine, postal code 79026 (halivm@yahoo.com)

Roman BOICHYN

Postgraduate Student of the Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (bujchyn@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Галів, М., Бойчин, Р. (2026). Система підготовки молоді до національної оборони в Латвійській Республіці (кінець XX – початок XXI ст.): досвід та інновації. *Axis Europae, Special Issue 2*, 18–32. doi: 10.69550/3041-1467.9.357798

Bibliographic Description of the Article: Haliv, M., & Boichyn, R. (2026). Systema pidhotovky molodi do natsionalnoi oborony v Latviiskii Respublitsi (kinets XX – pochatok XXI st.): dosvid ta innovatsii [The system of training young people for national defense in the Republic of Latvia (late 20th – early 21st centuries): experience and innovations]. *Axis Europae, Special Issue 2*, 18–32. doi: 10.69550/3041-1467.9.357798 [in Ukrainian].

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В ЛАТВІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.): ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати систему підготовки молоді до національної оборони в Латвійській Республіці (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). **Наукова новизна:** уперше розкрито формування системи підготовки молоді до національної оборони у Латвії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., показано процес реформування системи, запровадження змін та інновацій. **Методологія дослідження** спирається на принципи науковості, авторської об'єктивності, верифікації, системності, а також на загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація) й спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методи. **Висновки.** З'ясовано, що наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. сформувалася система підготовки молоді до національної оборони Латвійської Республіки, яка спиралася спочатку на позашкільний формат молодіжного парамілітарного руху, а згодом – на систему освіти країни. Після відновлення незалежності Латвії було відроджено рух «Jaunsardze» («Молоді вартіві»). Правову основу його діяльності заклали зміни до Закону про Національну варту 1993 р., що визначили організаційне підпорядкування та вікові межі учасників. У 1990-х – на початку 2000-х рр. рух інституціоналізувався, розширив мережу осередків і досяг значної чисельності. Важливим рубежем став 2003 р., коли Міністерство оборони затвердило нову концепцію розвитку руху та створило Центр молоді вартіві. Зміст діяльності «Молодих вартівих» поєднував військово-прикладні елементи з громадянською освітою, патріотичним вихованням і організацією змістовного дозвілля. Події після 2014 р., зокрема агресія Росії проти України, актуалізували питання всеохопної оборонної підготовки молоді, що сприяло запровадженню до латвійських шкіл у 2018 р. факультативного предмету «Valsts aizsardzības mācība». Від 2024 р. цей предмет став обов'язковим у системі середньої школи, що засвідчило перехід від факультативної до загальнонаціональної моделі початкової загальновійськової підготовки молоді.

Ключові слова: національна безпека, початкова військова підготовка, Латвійська Республіка, «Молоді вартіві».

THE SYSTEM OF TRAINING YOUNG PEOPLE FOR NATIONAL DEFENSE IN THE REPUBLIC OF LATVIA (LATE 20TH – EARLY 21ST CENTURIES): EXPERIENCE AND INNOVATIONS

Abstract. *The purpose of the study* is to analyze the system of training youth for national defense in the Republic of Latvia (late 20th – early 21st centuries). **Scientific novelty:** for the first time, the formation of the system of training youth for national defense in Latvia in the late 20th – early 21st centuries is revealed, the process of reforming the system, introducing changes and innovations is shown. **The research methodology** is based on the principles of scientificity, authorial objectivity, verification, systematicity, as well as general scientific (analysis, synthesis, classification) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods. **Conclusions.** It was found that in the late 20th – early 21st centuries, a system of training youth for national defense in the Republic of Latvia was formed, which covered the formation of the youth training system for national defense, which initially relied on the extracurricular format of the youth paramilitary movement, and

later – on the country's education system. After the restoration of Latvia's independence, the «Jaunsardze» (Young Guards) movement was revived. The legal basis for its activities was laid by amendments to the Law on the National Guard of 1993, which determined the organizational subordination and age limits of participants. In the 1990s and early 2000s, the movement was institutionalized, expanded the network of branches and reached a significant number. An important milestone was 2003, when the Ministry of Defense approved a new concept for the development of the movement and created the Center for the Young Guard. The content of the activities of the Young Guard combined military-applied elements with civic education, patriotic upbringing and the organization of meaningful leisure. Events after 2014, in particular Russia's aggression against Ukraine, have brought to the fore the issue of comprehensive defense training of young people, which contributed to the introduction of the optional subject «Valsts aizsardzības mācība» in Latvian schools in 2018. Since 2024, this subject has become mandatory in the secondary school system, which marked the transition from an optional to a nationwide model of initial military training for youth.

Keywords: national security, initial military training, Republic of Latvia, Young Guards.

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни для системи національної безпеки України особливої ваги набуває питання підготовки молоді до оборони держави, що підштовхує до вивчення досвіду інших країн-партнерів. Відомо, що після відновлення незалежності Латвійська Республіка сформувала власну систему підготовки молоді до національної оборони, поєднавши національні традиції з євроатлантичними стандартами. Досвід країни демонструє ефективні моделі військово-патріотичного виховання, громадянської освіти та впровадження інноваційних підходів у підготовці молодого покоління. Безумовно, вивчення цих практик має важливе значення для вдосконалення системи початкової загальновійськової підготовки в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику організації підготовки дітей і молоді до національної оборони розглядали у своїх дослідженнях К. Е. Маккой, Дж. Лю, О. Нафталі, В. Маккгініс, Дж. Вестхаймер, Т. Соєна, Ч. Ван та К. Журба. Історичні особливості діяльності парамілітарних організацій, орієнтованих на підготовку молодого покоління до національної оборони Латвії, аналізували, зокрема, С. Крея-Гайксте та І. Катане (Kreija-Gaikste, & Katane, 2020; Katane, Kreija-Gaikšte, 2022), О. Аболс і Н. Вронська (Ābols, & Vronska, 2023), І. Урич та І. Матусяк (Urych, & Matyasik, 2022). Українські дослідники зосереджували увагу на питаннях військово-патріотичного виховання та довійськової підготовки дітей і молоді в країнах Балтії (Александров, 2023; Галів, Бурдяк, 2025; Шаравара, 2025; Юзич, 2020), Україні (Галів, Свйонтик, 2023; Галів, Фролов, Онищак, 2025; Дворянин, Галів, Волошин, 2025; Галів, Пантюк, 2026), а також у Китайській Республіці (Тайвань) (Галів, Ільницький, 2025).

Мета дослідження – проаналізувати систему підготовки молоді до національної оборони в Латвійській Республіці (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Виклад основного матеріалу. З часу відновлення незалежності Латвійської Республіки (4 травня 1990 р.) в країні активно відновлювалася молодіжна організація «Jaunsardze» – «Молоді вартові» / «Молоді захисники» (англ. Youth Guard – Молода гвардія). Її діяльність мала історичну традицію, оскільки організація була започаткована ще у міжвоєнний період у незалежній Латвії. Вона була молодіжним крилом мілітарної добровольчої структури «Zemessardze» – «Вартові землі» /

«Захисники землі» («Zemessardze» або Національна варта/гвардія), котра виникла ще у 1919 р. (Юзич, 2020).

23 серпня 1991 р., в умовах загрози для незалежної Латвійської Республіки з огляду на спробу державного перевороту в СРСР, було відновлено організацію «Вартові землі» («Latvijas Republikas Zemessardze») – Національну варту Латвії, яка базувалася на добровільній основі і мала виконувати роль територіальної оборони. У кожному районі Латвії утворювалися батальйони Національної варти, чисельність яких у 1992 р. сягнула 35-ти, а кількість захисників – 8400 осіб (Ciganovs, 2025). Від початку існування перших батальйонів, захисники брали на військові збори своїх дітей, залучали їх до різноманітних заходів своєї організації. Тож при батальйонах спонтанно формувалися дитячі і юнацькі групи, учасники яких отримали назву «Молоді вартові». Крім того, на той час у Латвії за особистою ініціативою окремих осіб вже були відновлені скаутські та національні молодіжні організації, програми яких передбачали патріотичне виховання молоді, фізичний розвиток і повноцінне дозвілля, але не пропонували молоді здобуття початкових військових знань та умінь. Загальноосвітні заклади не мали можливостей забезпечувати початкову військову підготовку молоді. Тож, по суті, на той час не було жодної організації, яка готувала б шкільну молодь до національної оборони (Ciganovs, 2019).

Командування Національної варти Латвії провело певну координаційну роботу, маючи на меті об'єднати й організувати дитячі та молодіжні групи. 25 листопада 1992 р. начальник штабу Національної варти Гіртс Валдіс Крістовкіс підписав Тимчасовий статут молодіжної організації «Молоді вартові», який 30 листопада затвердила заступниця міністра освіти, науки та культури Латвійської Республіки Ейженія Алдермане. У цьому документі визначалися три головні цілі молодіжної організації: працювати над залученням молоді до «Молодих вартових», надавати їй знання та формувати навички для підготовки до військової служби, здійснювати патріотичне виховання молоді. Вперше згадувалася раніше неофіційна назва «Молоді вартові». Проте статут чітко не визначив систему підпорядкування і керівні структури молодіжної організації, а тому групи продовжували діяти при добровільних батальйонах, де проводилося їхнє навчання. Власне перші програми підготовки молоді когорти захисників були складені штабом Національної варти Латвії (Ciganovs, 2019).

У 1993 р. було внесено зміни до Закону про Національну варту, які й стали правовою основою для створення організації «Молодих вартових». Закон передбачав, що молоді люди віком від 12 до 18 років можуть вступати до «Молодих вартових», керівництво і координацію яких покликано здійснювати командування Національної варти. 4 липня 1993 р. командувач Національної варти затвердив статут молодіжної організації. Однак через рік до статуту внесли зміни, за яким «Молоді вартові» названі рухом, а не організацією, але Національній варті було делеговано відповідальність за вирішення питань матеріального забезпечення «Молодих вартових». З метою поліпшення навчання і виховання молоді, до штатного розпису кожного батальйону Національної варти було включено посаду лідера «Молодих вартових», завдання якого полягали у плануванні навчального процесу, організації та проведення таборів для молоді, змагань тощо. У 1996 р. Служба підготовки Національної варти розробила нову програму підготовки «Молодих вартових». Уперше з'явилося поняття «підготовка з національної оборони». Паралельно із розвитком руху «Молоді вартові» адміністрація Державної військової служби почала розробляти програму допризовної підготовки для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. У

1997 р. загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади Латвії впровадили підготовку з національної оборони як факультативний предмет на добровільній основі. Найактивнішими викладачами цього предмету були саме «Молоді вартові» (Ciganovs, 2019).

Освітньою роботою «Молодих вартових» керували інструктори Національної гвардії, під керівництвом яких юнацтво вивчало історію, географію Латвії та здобувало основні військово-технічні знання. Програму «Молодої варти» можна було пройти у професійно-технічних середніх училищах Яунаглони, Апе та Айзкраукле, а також у Казданзькому технічному училищі (Jaunsardze atzīmēs, 2007).

Ряди «Молодих вартових» зростали – у 2000 р. в лавах руху перебувало понад 6 тис. осіб. 19 грудня 2003 р. Міністерство оборони Латвійської Республіки затвердило нову концепцію розвитку «Молодих вартових», яка передбачала об'єднання усіх видів довійськової підготовки шкільної молоді в єдину систему, яка функціонувала б у рамках зазначеного молодіжного руху. Відтак рух «Молодих вартових» було формально відокремлено від Національної варти, шляхом внесення відповідних змін до законодавства. Керівництво підрозділами «Молодих вартових» відтоді здійснював Департамент військової освіти молоді Міністерства оборони Латвії (Ciganovs, 2019).

Наприкінці 2003 р. Міністерство оборони заснувало Центр молодіварти (ЦМВ). Створення цієї структури диктувалося кількома чинниками. По-перше, програми навчання і виховання «Молодих вартових» і програми з національної оборони, які діяли у підпорядкованих Міністерству оборони освітніх закладах, збігалися. По-друге, 29 березня 2004 р. Латвія вступала до Організації Північноатлантичного договору (НАТО), правила якої вимагали проведення реорганізації молодіжних організацій, що діяли під командуванням військових структур. Тож створений наприкінці 2003 р. ЦМВ мав завданням співпрацювати із навчальними закладами всієї Латвії та одночасно з підрозділами Національних збройних сил. Було змінено й освітні програми «Молодих вартових», зміщуючи акцент на громадянську освіту та змістовне дозвілля молоді. Вже до жовтня 2007 р. ЦМВ уклав угоди про співпрацю із 70 латвійськими навчальними закладами щодо запуску освіти за інтересами у військовій сфері, які сформували мережу базових шкіл «Молодих вартових» по всій країні. Власне на жовтень 2007 р. «Молоді вартові» об'єднували понад 6500 молодих людей (Jaunsardze atzīmēs, 2007). Інструкторів «Молодих вартових» було переведено зі складу Національної варти до штату Центру молодіварти (Ciganovs, 2019).

У 2010 р. було проведено чергову реорганізацію системи національної оборони Латвії, внаслідок якої, зокрема, було створено Центр рекрутації та молодіварти (ЦРМВ), який, відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів положення, мав, зокрема, функції здійснювати навчання молоді у сфері національної оборони і сприяти розвитку громадянської свідомості та патріотизму серед молоді (Rekrutēšanas un jaunsardzes centra nolikums, 2009). Однею з підструктур цього центру був ЦМВ, який координував молодіжний рух.

У 2011 р. освітні програми (за вибором) «Молодих вартових» було впроваджено до 166 закладів освіти, де загалом функціонувало 328 учнівських груп. Однак не в кожному закладі освіти були групи «Молодих вартових». Наприкінці 2015 р. ЦРМВ було реорганізовано. Від 1 січня 2016 р. почав діяти Центр молодіварти та інформації (ЦМВІ). Функція рекрутації (комплектування) більше не була представлена в новій структурі, до обов'язків якої входила не лише робота з «Молодими вартовими», але й інформування громадськості про різні види діяльності

оборонного сектору Латвійської Республіки. Згідно з положенням, роботою установи керує директор. У структурі ЦМВІ було три департаменти: департамент планування та організації, департамент військової інформації та департамент «Молодих вартових». На початку 2017 р. створено новий структурний підрозділ – четвертий регіональний відділ департаменту «Молодих вартових». Проте вже наприкінці цього року було проведено оцінку структури ЦМВІ та прийнято рішення про ліквідацію департаменту «Молодих вартових». Регіональні відділи департаменту було передано у безпосереднє підпорядкування директора центру (Jaunsardzes un Informācijas Centra, 2017).

Згідно із положенням, у 2017 р. ЦМВІ мав такі функції: навчати молодь у сфері національної оборони; сприяти розвитку громадянської свідомості та патріотизму молоді; забезпечувати громадськістю необхідними інформаційними ресурсами з питань національної оборони; здійснювати співпрацю з неурядовими організаціями у сфері національної оборони; сприяти розумінню громадськістю участі Латвії в НАТО; створювати аудіовізуальні матеріали з питань національної безпеки та оборони відповідно до керівних принципів НАТО щодо виробництва аудіовізуальних ресурсів. Для забезпечення виконання своїх функцій ЦМВІ виконує такі завдання: а) організовує та забезпечує процес навчання молоді у сфері національної оборони; б) готує до публікації методичні й інформаційні матеріали та навчальну літературу у сфері національної оборони, а також, на запит Міністерства оборони або Національних збройних сил, координує і готує до публікації такі публікації, яким не надано статус державної таємниці та доступ до яких не обмежено; в) організовує інформаційно-освітні заходи у співпраці з місцевими органами влади; г) видає військовий журнал «Tēvijas Sargs»; г) готує фото- та аудіовізуальні матеріали з теми національної безпеки й оборони для публікації і трансляції в ЗМІ; д) створює та веде базу даних відео- та фотоматеріалів у сфері національної безпеки; е) надає інформаційні послуги державним, а також місцевим органам влади та приватним особам; є) співпрацює з іноземними та міжнародними установами, створюючи аудіовізуальні матеріали у сфері національної безпеки й оборони відповідно до керівних принципів виробництва аудіовізуальних ресурсів НАТО (Jaunsardzes un Informācijas Centra, 2017).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів № 252 від 18 червня 2019 р., назву ЦМВІ було змінено на «Центр молоді варті» (ЦМВ). На той час структура ЦМВ складалася з одного департаменту (планування та організації), який включав три відділи (планування, забезпечення, адміністративний) і п'ять регіональних відділень (Jaunsardzes Centrs, 2019). У грудні 2020 р. було прийнято Закон про підготовку з національної оборони та «Молодих вартових», який регламентував діяльність ЦМВ, визначив механізми матеріально-технічного забезпечення діяльності руху, встановив вимоги до освіти і професійної кваліфікації інструкторів «Молодих вартових», вказав на роль ЦМВ щодо реалізації підготовки учнів середніх шкіл до національної оборони тощо (Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums, 2020).

У 2017 р. рух «Молодих вартових» був представлений у 110 латвійських муніципалітетах та дев'яти містах республіканського значення, а його лави налічували понад 8 тис. членів (Ciganovs, 2019). Щоправда, за даними ЦМВІ, на кінець 2017 р. понад 7300 дітей та молоді брали активну участь у русі «Молодих вартових» та проходили підготовку у школах за програмами руху. На той час модельна програма (за інтересами) «Молодих вартових» була впроваджена у 296 закладах освіти, охопивши 546 груп (включаючи групи «Молодих вартових»), що фінансувалися муніципалітетами

міст) (Jaunsardzes un Informācijas Centra, 2017). На 2020 р. освітній процес у «Молодих вартових» було організовано відповідно до програми, яка охоплювала вісім навчальних років, поділених на чотири послідовні рівні, тривалість кожного з яких становила два навчальні роки (Jaunsardzes Centrs, 2020). Від вересня 2020 р. у 283 закладах освіти було впроваджено оновлену навчальну програму «Молодих вартових», яка охопила 596 груп. Загальна кількість членів руху становила 6125 осіб (Jaunsardzes Centrs, 2020).

Фінансування руху здійснювалося переважно за рахунок дотацій з державного і місцевих бюджетів, які в 2016 р. склали понад 5 млн євро. Зовсім невеликими (двічотири тис. євро) були надходження за рахунок власних коштів руху. На 2017 р. бюджет руху «Молодих вартових» складав 6 612 000 євро, включаючи 726 000 євро на нову політичну ініціативу «Розвиток національної системи освіти молоді, що забезпечує ефективний набір персоналу», 3 032 000 євро на терміновий захід «Розвиток руху Молодих вартових» (Jaunsardzes un Informācijas Centra, 2017). У 2019 р. бюджет руху становив понад 7,3 млн євро. На 2020 р. було заплановано надати рухові понад 7,7 млн євро дотацій, проте надійшло дещо більше 6,5 млн. євро (Jaunsardzes Centrs, 2020).

Форми та зміст виховання молоді у рамках руху «Молодих вартових» включали різноманітні теоретичні та прикладні заходи: лекції, семінари, походи, екскурсії, таборування, спортивні змагання, військові ігри, участь у парадах та врочистих заходах із нагоди національних свят тощо. У 2017 р. для «Молодих вартових» було організовано 1630 заходів: 95 таборів (4602 учасники); 54 заходи у співпраці з Національними Збройними Силами Латвії (1269 учасників); 301 похід (6705 учасників); 24 міжнародні заходи (256 учасників); 297 заходів громадянського та патріотичного виховання (6568 учасників); 124 екскурсії (3829 учасників); 342 спортивні змагання та ігри (7575 учасників); 393 семінари, презентації тощо (7864 учасники). Загальна кількість учасників зазначених акцій склала 38 668 осіб. Важливо, що між «Молодими вартовими» та Національними Збройними Силами налагоджено тісну співпрацю. Для організації практичних занять, запланованих у навчальній програмі для членів руху «Молоді вартові», Національні Збройні Сили надавали інфраструктуру в межах своїх можливостей, а також підтримували діяльність юних патріотів матеріально-технічними засобами та персоналом (Jaunsardzes un Informācijas Centra, 2017).

Окрім того, «Молоді вартові» мали можливість брати участь у заняттях з фізичної підготовки під керівництвом кваліфікованих спеціалістів. Для досягнення цієї мети ЦМВІ налагодив співпрацю зі спортивними федераціями, спортивними школами і муніципалітетами, забезпечуючи дітей та молодь спеціальним спортивним спорядженням, а також підтримуючи їхню участь у змаганнях. У 2017 р. було укладено угоди про співпрацю з чотирма спортивними федераціями – Латвійською федерацією спортивного орієнтування, Латвійською федерацією біатлону, Латвійською федерацією сучасного п'ятиборства та Латвійським легкоатлетичним союзом. 14–17 червня 2017 р. у Малпілсі відбулися другі спортивні ігри «Молодих вартових». Юнаки і дівчата пройшли загальний тест на фізичну підготовку, тест на силову витривалість, грали у стрітбол, волейбол, мініфутбол, флорбол, спортивне орієнтування, випробували свої сили у сучасному триатлоні та туристичній смузі перешкод. У спортивних іграх взяв участь 491 «молодий вартовий» (Jaunsardzes un Informācijas Centra, 2017).

У 2020 р. для «Молодих вартових» було організовано 2103 заходи, в яких взяли участь 30 902 учасники. Зокрема, було проведено: 371 табір – 5217 учасників; 464 походи – 5370 учасників; 8 міжнародних заходів – 103 учасники; 189 заходів громадянського та патріотичного виховання – 3943 учасники; 167 екскурсій – 2669

учасників; 189 спортивних змагань/ігор – 3633 учасники; 21 воєнізована смуга перешкод – 367 учасників; 267 занять підвищеної та високої небезпеки, стрільби з малокаліберної зброї – 4425 учасників; 427 інших заходів – 5175 учасників (Jaunsardzes Centrs, 2020).

Члени руху «Молоді вартові» активно співпрацюють зі своїми міжнародними колегами з країн Балтії, Польщі, Швеції. У 2017 р. латвійські «молоді вартові» брали участь у змаганнях в Естонії, Литві та Швеції. Однією з головних подій року став табір «Балтійська гвардія 2017», який відбувся в Естонії. Активізувалася співпраця з Україною. У 2016 р. ЦМВІ у співпраці зі Школою інструкторів Національних Збройних Сил прийняв 25 дітей загиблих або поранених солдатів Збройних сил України та Національної гвардії України у Цесісі. Українські діти разом з «молодими вартовими» їздили на спільні екскурсії та змагалися з різних видів спорту (Jaunsardzes un Informācijas Centrs, 2017). Активно діяло самоврядування «Молодих вартових», сприяючи розвитку навичок громадянської участі молоді.

Відповідно до наказу міністра оборони № 112 від 11 липня 2017 року «Про затвердження Системи кваліфікації інструкторів «Молодих вартових», з метою підготовки інструкторів ЦМВ у 2020 р. організував два семінари та координував підвищення професійної кваліфікації. Інструктори «Молодих вартових» пройшли, зокрема, такі курси: курс молодшого інструктора або курс солдата-спеціаліста та курс інструктора-спеціаліста; програму підготовки з педагогіки тривалістю 72 години для тих, хто не має вищої педагогічної освіти; курс підготовки та проведення занять зі стаціонарних бойових стрільб з малокаліберної зброї; курс для керівників таборів; курс підготовки та проведення занять підвищеної та високої небезпеки; розширена програма навчання з надання першої медичної допомоги; курс щодо формування польових бойових навичок; курс у сфері захисту прав дітей; курс спортивного туризму. Крім того, станом на 2020 р. інструктори «Молодих вартових» продовжували здобувати вищу освіту в латвійських університетах: 43 інструктори та співробітники ЦМВ навчалися у Латвійській академії спортивної педагогіки; 9 інструкторів – в інших університетах (Jaunsardzes Centrs, 2020).

Відзначимо, що, згідно з соціологічними дослідженнями, у латвійському суспільстві сформувався позитивний імідж руху «Молодих вартових». За висновками Єви Берзіни, загалом учасники цього руху порівняно зі своїми однолітками відзначаються згуртованістю, розвитком особистості, фізичною активністю на природі, володінням необхідними для життя навичками, позитивним сприйняттям військової служби, патріотизмом (Bērziņa, 2018, p. 18–26).

Агресія Росії проти України спонукала литовську владу уважніше поставитися до питань підготовки молоді до національної оборони. У 2018 р. парламент Латвії проголосував за включення з вересня 2024 р. оборонної освіти (Valsts aizsardzības mācība, VAM) до навчальної програми, встановленої загальнонаціональним стандартом середньої освіти як обов'язкового предмету. Це рішення було прийнято на основі пілотної програми оборонної освіти, запущеної у вересні 2018 р. Міністерством оборони Латвії. До вересня 2018 р. підготовка до національної оборони викладалася у середніх школах Латвії, але предмет не був обов'язковим та проводився лише 19 школами, які працювали за різними програмами. Заклади освіти могли приєднатися до нової програми оборонної освіти молоді, якщо відповідали чотирьом критеріям: школа вже запровадила вивчення доктрини національної оборони; школа мала бути готовою до впровадження процесу викладання доктрини національної оборони; школа повинна

мати вчителя / інструктора з відповідною кваліфікацією; у вересні 2018 р. участь у цих заняттях обрали б не менше десяти учнів. Програма включала два роки оборонної освіти у 10-му та 11-му класах середньої школи. Навчальний план передбачав заняття впродовж навчального дня один раз на місяць, а також перебування учнів у десятиденному практичному таборі влітку. Програма національної оборонної освіти поділялася на чотири блоки: національна (громадянська) освіта, школа виживання, фізична підготовка та військова підготовка. Такий підхід відповідав навчанню на першому рівні піхотної школи базового курсу у Національних Збройних Силах Латвії. На вересень 2020 р. приблизно 1900 учнів старших класів розпочали навчання з національної оборони у 68 закладах освіти Латвії (Urych, & Matyasik, 2022, s. 7–8).

У квітні 2024 р. Кабінет Міністрів Латвії затвердив зміни до стандарту середньої освіти, згідно з якими курс національної оборонної освіти (латв. – Valsts aizsardzības mācība (VAM), англ. – National Defence Education) на основі закону 2018 р. уводився до програми середніх шкіл як обов'язковий предмет і оголошувався одним із головних предметів у галузі викладання охорони здоров'я, безпеки та фізичної активності. Передбачалося, що його вивчатимуть упродовж восьми уроків один день на місяць (крім вересня і січня) протягом двох послідовних навчальних років. Школи отримували змогу обрати один із двох варіантів: запровадити курс національної оборонної освіти поза навчальним днем або скоротити кількість навчальних годин з інших предметів на 20 %, включивши національну оборону до навчального навантаження. У другому випадку закладам освіти надавалося право самим обирати, які предмети скорочувати (National defense, 2024).

Загалом на вивчення курсу відводилося 112 уроків. Предмет складався з трьох модулів: 1) громадський активізм у контексті національної безпеки (вивчення, аналіз та обговорення різних форм громадянської активності з погляду національної безпеки, формування та зміцнення розуміння основних принципів національного розвитку та оборони, а також важливості індивідуальної громадянської відповідальності, формування волі захищати Латвію; розвиток особистості на основі громадянських цінностей); 2) кризова стійкість і лідерство (ознайомлення з комплексною системою національної оборони, розвиток розуміння ролі особистості у зміцненні національної безпеки та ефективної співпраці щодо впливу на соціально-політичні процеси); 3) навички національної оборони (формування і розвиток навичок, корисних для реагування на кризові явища у сфері національної оборони, сприяння цілеспрямованому навчанню в галузі національної оборони, а також розвитку товарищескості, лідерства, мужності, дисципліни та самостійних фізичних навичок, заохочення інтересу до подальшої освіти й кар'єрного зростання в рамках комплексної системи національної оборони) (National Defence Education, 2024).

Відповідно до укладеної в 2024 р. фахівцями ЦМВ програми курсу, мета національної оборонної освіти полягала у формуванні активного, мобільного та здібного члена суспільства, який бажає і здатний захищати себе, своїх ближніх та Латвію у разі кризи. Для досягнення цієї мети визначені такі завдання: розвивати віддану Латвії особистість на основі громадянських цінностей та громадянської свідомості; розвивати та формувати розуміння навичок національної оборони; самостійно поліпшувати фізичну підготовку (включаючи виконання конкретних військових вправ); удосконалювати знання та навички, що дозволяють подальшу освіту і кар'єрний розвиток у секторі національної оборони; сприяти зацікавленості студентів у службі в Національних збройних силах та різноманітності військових

спеціальностей (Valsts aizsardzības mācība, 2024, р. 5). Програма визначала принципи оцінювання, зміст, форми і методи навчання.

Навчальний план курсу підготовки до національної оборони (VAM) передбачає вивчення різнопланових тем. Так, під час першого року навчання у жовтні на перших восьми уроках учні вивчають нормативно-правові документи (від правил внутрішнього розпорядку до законодавчих актів), дізнаються про індивідуальне спорядження піхотинця, обов'язки солдата, основні стройові команди тощо. На заняттях у листопаді освоюють військову топографію (структуру і зміст карти), орієнтування на місцевості за допомогою топографічної карти, можливості безпілотних літальних апаратів. У грудні опановують модуль «Кризова стійкість та управління», в рамках якого дізнаються про політику стримування, комплексну національну оборону як завдання кожного громадянина, історію створення Латвійської Республіки та Війни за незалежність, процедури зв'язку й основи кібербезпеки. У лютому-березні передбачено вивчення правил безпечного поводження зі зброєю і деяких аспектів військової топографії та орієнтування. У квітні учнів навчають користуватися пневматичною зброєю і стріляти з неї. Травневі заняття відведено на повторення і закріплення попередніх модулів, підмодулів і тем уроків (Tematu plāns VAM 1.MG, 2025).

На другому році навчання план курсу передбачає закріплення і розширення знань із нормативно-правового забезпечення національної оборони, основ кібербезпеки, поводження зі зброєю, військової топографії та орієнтування. Однак робиться акцент на формуванні громадянських компетентностей. Так, у листопаді і грудні учні опановують модуль «Громадянська активність у контексті національної безпеки», вивчають тему «Латвійські патріоти», мета якої полягала у розвитку розуміння патріотизму та патріотичних дій, вивчення прикладів видатних особистостей. Тоді ж доцільно здобути знання з модуля «Стійкість у кризових ситуаціях та лідерство». У лютому-квітні учні повинні удосконалити знання і закріпити навички орієнтування на місцевості, стрільби з пневматичної зброї, пересування у складі підрозділу та подолання польових перешкод (Tematu plāns VAM 2.MG, 2025). На наше переконання, латвійська програма курсу підготовки до національної оборони надто мало уваги приділяє опануванню безпілотних літальних апаратів.

Відомо, що у 2024 – 2025 н. р. предмет національної оборонної освіти вивчали 26 тис. учнів у 274 середніх закладах освіти Латвії – школах і коледжах. Звісно, це було помітним зрушенням порівняно з 2018 р., коли курс на добровільній основі вивчали 162 учні в 13-ти школах. За словами директора Центру молодих вартових полковника Валтса Аболінша, перший рік обов'язкового навчання з питань національної оборони загалом пройшов успішно. Він зазначив, що «ключем до успіху» стало те, що майже половина шкіл добровільно запровадили цей предмет протягом останніх семи років, що дало змогу поступово адаптуватися та розв'язати різні проблеми (Lazdiņa, 2025). Водночас спостерігалися й певні труднощі: а) нестача інструкторів (предмет викладали 317 інструкторів, але ще було 20 вакансій); б) проблеми з інфраструктурою (зокрема, нестача тирів); в) негнучкий розклад і система відпрацювань уроків; г) відсутність предмету національної оборонної освіти у міжнародних школах, освітніх закладах при в'язницях, а також школах, які працюють за програмами заочного і дистанційного навчання (з огляду на це, приблизно 15 % учнів середніх шкіл Латвії не вивчали цей предмет) (Lazdiņa, 2025).

Висновки. Отже, наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. сформувалася система підготовки молоді до національної оборони Латвійської Республіки, яка спиралася

спочатку на позашкільний формат молодіжного парамілітарного руху, а згодом – на систему освіти країни. Після відновлення незалежності Латвії було відроджено рух «Jaunsardze» («Молоді вартові»). Правову основу його діяльності заклали зміни до Закону про Національну варту 1993 р., що визначили організаційне підпорядкування та вікові межі учасників. У 1990-х – на початку 2000-х рр. рух інституціоналізувався, розширив мережу осередків і досяг значної чисельності. Важливим рубежем став 2003 р., коли Міністерство оборони затвердило нову концепцію розвитку руху та створило Центр молоді варту. Зміст діяльності «Молодих вартових» поєднував військово-прикладні елементи з громадянською освітою, патріотичним вихованням і організацією змістовного дозвілля. Події після 2014 р., зокрема агресія Росії проти України, актуалізували питання всеохопної оборонної підготовки молоді, що сприяло запровадженню до латвійських шкіл у 2018 р. факультативного предмету «Valsts aizsardzības mācība». Від 2024 р. цей предмет став обов'язковим у системі середньої школи, що засвідчило перехід від факультативної до загальнонаціональної моделі початкової загальновійськової підготовки молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Александров, М. Є. (2023). Адміністративно-правове регулювання процесів національно-патріотичного виховання: досвід Латвії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 18: Право, 39*, 4–9. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/39/1.pdf>

Галів, М., Бурдяк, Р. (2025). Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук, 88(1)*, 25–38.

Галів, М., Ільницький, В. (2025). Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук, 91(1)*, 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

Галів, М., Свійонтик, О. (2023). Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок, 3(211)*, 25–31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194>

Галів, М., Пантюк, Т. (2026). Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок, 1*, 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>

Галів, М., Фролов, М., Онишак, В. (2025). Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук, 86(1)*, 29–40.

Дворянин, П., Галів, М., Волошин, О. (2025). Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук, 89(1)*, 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

Магілін, О. В. (2022). Передумови відкриття професійних закладів середньої освіти з посиленою військовою підготовкою в Латвії. *Теорія та методика навчання та виховання, 52*, 126–136.

Шаравара, Т. (2025). Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук, 89(2)*, 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>

Юзич, Ю. (2020). Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

Ābols, O., & Vronska, N. (2023). Jauniešu personības veidošanas veicināšana mācību priekšmetos Jaunsardze un valsts aizsardzības mācībā. *Studentu un maģistrantu zinātniskās konferences raksti (Jelgava, 2023. gada 21. aprīlis)*. Jelgava: Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte, 6–11.

Bērziņa, I. (2018). Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības. URL: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/PETIJUMS_PATRIOTISMS.pdf

Ciganovs, J. (2019). Jaunsardze. *Nacionālā enciklopēdija*. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze>

Ciganovs, J. (2025). Latvijas Republikas Zemessardze. *Nacionālā enciklopēdija*. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/33430>

Jaunsardze atzīmēs 15.gadadienu. (2007). *Aizsardzības ministrija*. 10.10.2007. URL: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/jaunsardze-atzimes-15gadadienu>

Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2019. (2019). URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf

Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. (2020). URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf

Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. (2017). URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>

Katane, I., & Kreija-Gaikšte, S. (2022). Ekoloģiskā pieeja jauniešu izglītībā valsts aizsardzības jomā. *Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems, 1*, 18–37. DOI: <https://doi.org/10.17770/er2022.1.6801>

Kreija-Gaikste, S., & Katane, I. (2020). Theoretical and legal basis of young people's military career in the field of national defence. *Research for Rural Development, 35*, 288–295.

Lazdiņa, A. (2025). Latvian schools' defence education programme assessed after first full year. *Latvian Public Media*. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/10.06.2025-latvian-schools-defence-education-programme-assessed-after-first-full-year.a602613/?utm>

National Defence Education. (2024). *Ministry of Defence of the Republic of Latvia*. URL: <https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education?utm>

National defense to be compulsory subject in Latvian schools. (2024). *Latvian Public Media*. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defense-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/?utm>

Rekrutēšanas un jaunsardzes centra nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr.1419. 2009.gada 15.decembrī. (2009). *Latvijas vēstnesis*. URL: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/202378-rekrutesanas-un-jaunsardzes-centra-nolikums>

Tematu plāns VAM 1.MG. (2025). *Jaunsardzes Centrs*. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans_VAM_1.MG_092025_0.pdf

Tematu plāns VAM 2.MG. (2025). *Jaunsardzes Centrs*. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns_VAM_2.%20MG_092025.pdf

Urych, I. & Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*, 38(2), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/149891>

Valsts aizsardzības mācība. (2024). *Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai*. Rīga. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Valsts%20aizsardzibas%20maciba_programma%202024_1.pdf

Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums. (2020). *Latvijas Republikas Tiesību Akts*. URL: <https://likumi.lv/ta/id/319794-valsts-aizsardzibas-macibas-un-jaunsardzes-likums>

REFERENCES

Aleksandrov, M. Ye. (2023). Administratyvno-pravove rehuliuвання protsesiv natsionalno-patriotichnoho vykhovannia: dosvid Latvii [Administrative and legal regulation of national-patriotic education processes: the experience of Latvia]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Seriya 18: Pravo*, 39, 4–9. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/39/1.pd> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Burdiak, R. (2025). Pochatkova zahalnoviiskova pidhotovka v Lytovskii Respublitsi (pochatok XXI st.): rol Lytovskoho Striletskoho Soiuzu [Initial general military training in the Republic of Lithuania (early 21st century): the role of the Lithuanian Riflemen's Union]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 88(1), 25–38. [in Ukrainian].

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2025). Pochatkova viiskova pidhotovka u Kytaiskii Respublitsi (Taiwan) na pochatku XXI st. [Initial military training in the Republic of China (Taiwan) in the early 21st century]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 91(1), 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Sviontyk, O. (2023). Osvita yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: pravovi zasady, problemy, dosvid i zavdannia [Education as a component of Ukraine's national security in the context of the modern Russian-Ukrainian war: legal foundations, problems, experience and tasks]. *Molod i rynek*, 3(211), 25–31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Pantyuk, T. (2026). Pochatkova viiskova pidhotovka v Estonskii Respublitsi: pozashkilnyi komponent [Initial military training in the Republic of Estonia: out-of-school component]. *Molod i rynek*, 1(245), 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450> [in Ukrainian].

Haliv, M., Frolov, M., & Onyshchak, V. (2025). Pochatkova zahalnoviiskova pidhotovka v Ukraini (kinets XX – pochatok XXI st.): normatyvno-pravove zabezpechennia [Initial general military training in Ukraine (late 20th – early 21st century): legal and regulatory support]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 86(1), 29–40. [in Ukrainian].

Dvorianyn, P., Haliv, M., & Voloshyn, O. (2025). Pochatkova viiskova pidhotovka molodi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: za materialamy ukrainskykh ZMI [Initial military training of youth in the context of the Russian-Ukrainian war: based on Ukrainian media materials]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 89(1), 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3> [in Ukrainian].

Mahilin, O. V. (2022). Peredumovy vidkryttia profesiinykh zakladiv serednoi osvity z posylenoiu viiskovoiu pidhotovkoiu v Latvii [Prerequisites for opening vocational secondary education institutions with enhanced military training in Latvia]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 52, 126–136. [in Ukrainian].

Sharavara, T. (2025). Pochatkova viiskova pidhotovka ta osoblyvosti natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v krainakh Baltii [Initial military training and features of national-patriotic education in the Baltic countries]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 89(2), 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7> [in Ukrainian].

Yuzych, Yu. (2020). Viiskove vykhovannia yunatstva u krainakh NATO. A shcho v Ukraini? [Military education of youth in NATO countries. What about Ukraine?]. *Reanimatsiyni paket reform*. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/> [in Ukrainian].

Ābols, O., & Vronska, N. (2023). Jauniešu personības veidošanas veicināšana mācību priekšmetos Jaunsardze un valsts aizsardzības mācībā [Promotion of youth personality development in the subjects «Jaunsardze» and national defence education]. *Studentu un maģistrantu zinātniskās konferences raksti (Jelgava, 21 April 2023)*, 6–11. [in Latvian].

Bērziņa, I. (2018). *Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā* [Patriotism among Latvian youth and in society]. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija. URL: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/PETIJUMS_PATRIOTISMS.pdf [in Latvian].

Ciganovs, J. (2019). Jaunsardze [Jaunsardze]. *Nacionālā enciklopēdija*. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze> [in Latvian].

Ciganovs, J. (2025). Latvijas Republikas Zemessardze [National Guard of the Republic of Latvia]. *Nacionālā enciklopēdija*. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/33430> [in Latvian].

Jaunsardze atzīmēs 15. gadadienu. (2007). [Jaunsardze will celebrate its 15th anniversary]. *Aizsardzības ministrija*. URL: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/jaunsardze-atzimes-15gadadienu> [in Latvian].

Jaunsardzes Centrs. Publiskais pārskats 2019. (2019). [Jaunsardze Centre. Public report 2019]. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jc/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf [in Latvian].

Jaunsardzes Centrs. Publiskais pārskats 2020. (2020). [Jaunsardze Centre. Public report 2020]. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jc/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf [in Latvian].

Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. (2017). [Public report of the Jaunsardze and Information Centre 2017]. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jc/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf> [in Latvian].

Katane, I., & Kreija-Gaikšte, S. (2022). Ekoloģiskā pieeja jauniešu izglītībā valsts aizsardzības jomā [Ecological approach in youth education in the field of national defence]. *Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems*, 1, 18–37. DOI: <https://doi.org/10.17770/er2022.1.6801> [in Latvian].

Kreija-Gaikste, S., & Katane, I. (2020). Theoretical and legal basis of young people's military career in the field of national defence. *Research for Rural Development*, 35, 288–295. [in English].

Lazdiņa, A. (2025). Latvian schools' defence education programme assessed after first full year. *Latvian Public Media*. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/>

education/10.06.2025-latvian-schools-defence-education-programme-assessed-after-first-full-year.a602613 [in English].

National Defence Education. (2024). *Ministry of Defence of the Republic of Latvia*. URL: <https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education> [in English].

National defense to be compulsory subject in Latvian schools. (2024). *Latvian Public Media*. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defense-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/> [in English].

Rekrutēšanas un jaunsardzes centra nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr.1419 (15 December 2009) [Regulations of the Recruitment and Jaunsardze Centre. Cabinet Regulation No. 1419]. *Latvijas Vēstnesis*. URL: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/202378-rekrutesanas-un-jaunsardzes-centra-nolikums> [in Latvian].

Tematu plāns VAM 1.MG. (2025). [Curriculum plan VAM 1st year group]. *Jaunsardzes Centrs*. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans_VAM_1.MG_092025_0.pdf [in Latvian].

Tematu plāns VAM 2.MG. (2025). [Curriculum plan VAM 2nd year group]. *Jaunsardzes Centrs*. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns_VAM_2.%20MG_092025.pdf [in Latvian].

Urych, I., & Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*, 38(2), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/149891> [in English].

Valsts aizsardzības mācība. (2024). *Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai* [National defence education]. Riga. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Valsts%20aizsardzibas%20maciba_programma%202024_1.pdf [in Latvian].

Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums. (2020). [Law on national defence education and Jaunsardze]. *Latvijas Republikas Tiesību akti*. URL: <https://likumi.lv/ta/id/319794-valsts-aizsardzibas-macibas-un-jaunsardzes-likums> [in Latvian].

Стаття надійшла до редакції 25 листопада 2025 р.

Стаття рекомендована до публікації 19.03.2026.

Стаття опублікована 30.04.2026.